TĚLOCVIČNÁ ORGANIZACE OREL V OBDOBÍ DRUHÉ REPUBLIKY A PROTEKTORÁTU ČECHY A MORAVA

PHYSICAL-EDUCATIONAL ORGANIZATION OREL IN THE ERAS OF THE SECOND REPUBLIC AND PROTECTORATE OF BOHEMIA AND MORAVIA

T. Tlustý

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta, Katedra tělesné výchovy a sportu

Abstract

The presented article discusses the history of the Orel organization during the eras of the Second republic and the Protectorate of Bohemia and Moravia. Czechoslovak Orel organization developed significantly during the peaceful First republic era. Nevertheless the happy period was affected by political events of the late 1930s and the first half of 1940s. Signing of the Munich Agreement and the break-up of Czechoslovakia meant significant lost of members, material and background for the Orel organization. Nevertheless, even after the proclamation of the Protectorate of Bohemia and Moravia, the Orel members tried to continue in their activities. But their subsequent contribution in the resistance led to the destruction of the Orel organization.

Keywords: Orel; Second republic; Protectorate of Bohemia and Moravia; resistance activity; physical education and sport

Souhrn

Předkládaná stať pojednává o historii orelské organizace v období druhé republiky a Protektorátu Čechy a Morava. Československý Orel zaznamenal v poklidném období první republiky veliký rozvoj. Radostné období bylo ovšem narušeno politickými událostmi, ke kterým došlo na konci 30. a v první polovině 40. let. Podepsání mnichovské dohody a rozpad Československa znamenaly pro orelskou organizaci velké ztráty členstva, materiálu i zázemí. Ale i po následném vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava se orlové snažili ve svých aktivitách pokračovat. Jejich následný podíl na odbojové činnosti ovšem významně přispěl zániku orelské organizace.

Klíčová slova: Orel; druhá republika; Protektorát Čechy a Morava; odbojová činnost; tělesná výchova a sport

Úvod

Počátky Orla, který je v první řadě spolek sdružující lidi katolického vyznání, lze hledat na přelomu 19. a 20. století, kdy začaly v českých zemích vznikat první tělocvičné odbory při již existujících katolických spolcích. K jejich vzniku přispěla značná náboženská nevšímavost v Sokole a SDTJ (Svaz dělnických tělocvičných jednot).¹ Orelské hnutí vykazovalo ale alespoň zpočátku velikou roztříštěnost. V průběhu první světové války většina orelských jednot zanikla nebo přerušila činnost. Cvičení pak probíhala jen v nepatrném zlomku zbylých. Vedením Orla byla dokonce diskutována otázka, zda by neměla celá organizace svou činnost ukončit.²

¹ Strachová, M. (2013). *Sport a Český svaz tělesné výchovy po roce 1989*. Brno: Masarykova univerzita, s. 17.

² Tlustý, T. (2019). Počátky a vývoj orelské organizace v Čechách do roku 1914. *Česká kinantropologie*, 23(1–2), 62–77.

Tlustý, T. (2018). Počátky a vývoj orelské organizace na Moravě do roku 1914. *Studia Sportiva*, 12(1), 94–106.

Po skončení první světové války ale došlo k opětovnému rozvoji orelského hnutí v českých zemích a také ke spojení jeho české a moravské části, čímž vznikl samostatný spolek – Československý Orel. Ten takřka okamžitě usiloval o rozšíření své činnosti na Slovensko a Podkarpatskou Rus. Postupně rozšiřoval i náplň své činnosti, a to nejen tělovýchovnou. Součástí jeho programu bylo i vzdělávání členstva, provozování divadel či pěveckých sborů. V tom pomáhaly této organizaci pevné základy, které jí poskytovaly křesťanské hodnoty. Ty se projevovaly především v každodenní činnosti v župách a jednotách.

Období první republiky lze z pohledu Čsl. Orla charakterizovat jako období obrovského rozvoje celé organizace. Orelské jednoty si začaly budovat vlastní tělocvičné zázemí, došlo k navázání celé řady zahraničních kontaktů a vstupu Čsl. Orla do Mezinárodní unie katolické tělovýchovy (UIOCEP), k uspořádání dvou celostátních sletů a k značnému nárůstu členské základny, pro kterou byly často organizovány sportovní kurzy, závody či spolkové akce (divadla, sborová vystoupení či zábavy).

Těžkosti Čsl. Orlu začaly v polovině 30. let, kdy s brněnským ústředím přerušili veškerou komunikaci slovenští orlové, kteří toužili po samostatnosti. Podstatně významnější změny v klidném spolkovém životě ovšem předznamenal stupňující se nátlak Adolfa Hitlera na řešení národnostní otázky sudetských Němců formou odstoupení pohraničních oblastí Československa Německu. Ten vyvrcholil v září 1938 v Mnichově, a to setkáním představitelů čtyř evropských velmocí.

Historie Československého Orla v období druhé republiky

Podepsání mnichovské dohody Nevillem Chamberlainem, Édouardem Daladierem, Adolfem Hitlerem a Benito Mussolinim dne 29. září 1938, po kterém bylo Československo nuceno postoupit pohraniční území obývané Němci Německu, znamenalo pro Čsl. Orla poměrně významnou ztrátu členstva i spolkového majetku. Těsně před půlnocí 30. září navíc odevzdala polská vláda československé vládě ultimátum, ve kterém požadovala značnou část Těšínska, části Oravy, Spiše, Kysuc a Šariš. Československá vláda s ultimátem již následující den souhlasila. Špičky celého orelského hnutí i přes své značné ztráty vyzývaly veškeré členstvo k zintenzivnění veškeré práce. Rovněž se domnívaly, že je třeba, aby stále poměrně roztržité katolické hnutí začalo ve zbytku republiky více spolupracovat.³

„Se ztrátou státního území a majetku vznikly i ztráty spolkové, organizační a soukromé. Tak i velká organizace orelská byla zle postižena, zmrzačena. Ztrácíme celé župy, části žup, okrsky a jednotlivé jednoty. Ztrácíme tělocvičny, hřiště, stadiony, velká vnitřní zařízení tělocvičen, divadelních jevišť, knihoven, řady odběratelů orelského tisku a tisíce věrných bratří a sester – příslušníků to orelské organizace, která vždy a za všech okolností pracovala pro blaho vlasti a národa. V několika suchých číslech podáváme dosavadní seznam ztrát, v nichž ovšem nejsou započteny pohledávky ústředí, žup, okrsků a orelské nákupny. Těmito pohledávkami by se majetkové ztráty zdvojnásobily.“⁴

Ve své statistice udával Čsl. Orel, že začátkem roku 1938 čítal 1 481 jednot, ve kterých bylo organizováno 170 751 příslušníků. Výše zmíněnými událostmi z konce roku 1938 zatím přišel Čsl. Orel v Čechách o 18 jednot a 1 571 členů. Na Moravě to byly 2 župy, 142 jednot a 13 882 členů.⁵ Na Slovensku čítaly ztráty Čsl. Orla 24 jednot a 6 400 členů. Na Podkarpatské Rusi to bylo 6 jednot a 1 666 členů. Celkem se tedy pomnichovské ztráty Čsl. Orla vyšplhaly na 2 župy, 190 jednot a 23 519 členů. V zabraném území Německem a Polskem dále zůstalo Čsl. Orlu 16 katolických domů.⁶ Kromě nich přišel Čsl. Orel o 21 tělocvičen v ceně zhruba 3,7 milionu korun, 29 hřišť a stadionů v ceně zhruba 670 tisíc korun a další zařízení (náradí, jeviště, kina atd.) v ceně přesahující 1 milion korun.⁷

Čsl. Orel se ovšem navíc musel začít opět obávat, že by kromě majetku mohl přijít i o svou samostatnost. V okleštěné republice se totiž znovu začaly u tělovýchovných, sportovních a skautských organizací objevovat slučovací tendence. Navrhováno bylo především sloučení tělovýchovných organizací do Sokola.⁸ Čsl. Orel se však jako již několikrát v historii jednoznačně postavil proti těmto návrhům. Dne 25. října 1938 pak rozeslalo předsednictvo Čsl. Orla oběžník, v němž vyzývalo všechny

³ Orel: Ústřední list Československého Orelstva, XXIII., 1938, č. 20, s. 231.

⁴ Orel: Ústřední list Československého Orelstva, XXIII., 1938, č. 21, s. 246.

⁵ Tamtéž.

⁶ Cena těchto katolických domů byla kvůli investicím jednotlivých jednot obtížně vyčíslitelná.

⁷ Národní archiv, Fond Československý Orel, Karton 1, Zápisy ze schůzí ústřední rady 1938–1947, VIII. období – 1 schůze Ústřední rady Čsl. Orla, konané dne 18. prosince 1938.

⁸ Sokolský věstník: List Československé obce sokolské, XL., 1938, č. 19, s. 527.

své členy k odmítnutí jakýchkoli pokusů o sloučení tělovýchovných organizací. Dalo v něm naopak rozkaz k zahájení okamžité činnosti v jednotách s odvoláním na prohlášení SOP (Svaz občanské pohotovosti)⁹ o samostatnosti jednotlivých složek. Ústřední rada Čsl. Orla se nicméně dne 18. prosince 1938 vyslovila,¹⁰ že chápe důvody, které vládu vedou ke snaze o zjednodušení organizačních poměrů v tělovýchově a sportu. Navrhovala tedy prohloubit a rozšířit spolupráci v rámci SOP. Vyžadovala však zachování samostatnosti Čsl. Orla a možnosti náboženské a mravní výchovy české mládeže v duchu katolickém.¹¹

Obrázek 1./ Figure 1.

Pohlednice a známka, které byly natištěny k plánovanému III. orelskému sletu v Praze roku 1939./
The postcard and postage stamp, which were printed for planned III. slet of Orel in Prague in 1939.

Po opakovaných „přestřelkách v tisku“ nakonec pozval ministerský předseda Rudolf Beran zástupce Čsl. Orla k přímému jednání. Představitelé Čsl. Orla na něm ovšem trvali na zachování své existence. Byli tedy vyzváni, aby ostatním tělovýchovným organizacím předložili svůj vlastní návrh na sjednocení státní tělovýchovy. Čsl. Orel následně podal návrh na zřízení svazu tělovýchovných spolků, ve kterém bude zachována jejich naprostá samostatnost. Návrh rovněž obsahoval všechny tělocvičně-technické, organizační, administrativní, hospodářsko- a národně-kulturní možnosti spolupráce. Byly v něm také zdůrazněny rozdíly charakterizující jednotlivé spolky a důvody odmítavého stanoviska Čsl. Orla.¹²

⁹ SOP byl vytvořen v říjnu 1938, a to ze zástupců ČOS, SDTJ, Čsl. Orla a Československé obce legionářské. SOP se zpočátku snažil čelit fašizačním tendencím, postupně jim však podléhal. To také významně přispělo k jeho zániku.

Reitmayer, L. (1978). *Přehled vývoje tělesné výchovy na území ČSSR*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, s. 140.

¹⁰ Tato porada ústřední rady Čsl. Orla dále řešila aktuální organizační záležitosti, schválila situační zprávu Františka Leinera a vytýčila rámec programové práce pro rok 1939. Organizační zpráva byla projednána se zřetelem na změny hranic a ústavní změny. Bylo zde také rozhodnuto, že s ohledem na hospodářské poměry ve státě i v jednotách se nebude v Praze roku 1939 konat projektovaný III. slet Orelstva (viz obrázek 1).

Orel: Ústřední list Československého Orelstva, XXIV., 1939, č. 1, s. 2.

¹¹ Čsl. Orel si rozhodně nepřál být organizován se svým členstvem v nové sjednocené tělovýchovné organizaci. Chtěl své členstvo totiž nadále vést ke katolické tělovýchově. Čsl. Orel ve svém prvním ústředním listě Orla z roku 1939 jasně uvedl, že si přeje zachování své existence, pro kterou je ochoten „obětovat vše a hájit ji až do posledního dechu“.

¹² *Zprávy k VIII. sjezdu Čsl. Orla*. (1947). Brno: Typos, s. 12–15.

Národní archiv, Fond ČOS, Karton 143, Návrhy na sjednocení tělesné výchovy.

Zápas o bytí a nebytí Čsl. Orla, který měl být sjednocen s dalšími tělovýchovnými spolky, pokračoval i v roce 1939. I z toho důvodu se dne 14. ledna 1939 sjeli zástupci všech orelských žup s výjimkou Jirsíkovy a Kozinovy ke společnému jednání s náčelnickými radami Čsl. Orla. Ten chtěl ve své samostatné činnosti jednoznačně pokračovat.

Nástin historie Orla na Slovensku po vzniku Česko-Slovenské republiky

Dne 6. října 1938 byla podepsána Žilinská dohoda, kterou Slovensko získalo autonomii. Nový zemský prezident Julián Šimko schválil dne 19. října 1938 výměrem číslo 339 427/8-1938 stanovy samostatného slovenského Orla. Slovenské Orelstvo se tak na základě těchto stanov chystalo na velkou reorganizaci celého hnutí.¹³

Brzké události však zmrazily slovenský optimizmus a vedly i k zániku slovenského Orla. Ještě před tím musel slovenský Orel kvůli odtržení části slovenského území „překousnout“ ztrátu asi 40 jednot. Následně se musel kvůli nařízení vlády (zrušení všech polovojenských a branných organizací) rozloučit se svou branností. Dne 5. prosince 1938 byl vydán výměr slovenské vlády číslo 70, který nařizoval rozpuštění všech tělovýchovných organizací na území Slovenska. Poslední tečku za samostatným slovenským Orlem napsal jeho bývalý funkcionář, v této době již člen Hlinkových gard, Karol Sidor. Podle jeho rozkazu číslo 6 z 18. prosince 1938 přešel veškerý majetek tělovýchovných spolků do rukou gardistů.¹⁴

Kromě Slovenska přišel Čsl. Orel také o svou župu na Podkarpatské Rusi, kde zaznamenával v posledních letech silný rozvoj.¹⁵ Rozdělení republiky ale zapříčinilo jak ztrátu jednot, tak i lidí, kteří zde orelskou myšlenku šířili. Celková ztráta pro Československého Orla tak na Slovensku činila 9 žup, 205 jednot a 46 400 členů.¹⁶ Na Podkarpatské Rusi to byla 1 župa, 62 jednot a 17 896 členů.¹⁷

Historie Českomoravského Orla v období Protektorátu Čechy a Morava

Dne 14. března 1939 ztratil Orel právo užívat přívlastek „Československý“. Tento den byla totiž vyhlášena samostatnost Slovenské republiky. Orel byl donucen začít používat přívlastek „Českomoravský“. Odtržení Slovenska bylo za dva dny následováno vydáním výnosu Adolfa Hitlera, kterým byl vytvořen Protektorát Čechy a Morava.¹⁸ Starosta Čm. Orla Jan Šrámek začal být téměř okamžitě pod přísným dozorem gestapa, ve kterém zůstal až do svého útěku za hranice, ke kterému došlo dne 27. července 1939.¹⁹

¹³ Slovenský Orel se snažil osamostatnit již v průběhu 30. let, a to v reakci na nové orelské stanovy, které byly spolkem přijaty v roce 1930. V roce 1935 se Orel na Slovensku prakticky osamostatnil od brněnského ústředí, i když úředně samostatný nebyl. Slovenští orlové ovšem s brněnským ústředím přerušili veškerou komunikaci a vše si organizovali po svém. Zvolili si i vlastní vedení. Činnost slovenského Orla tak probíhala pouze v rámci již dříve legálně vytvořených a samostatných jednot a žup.

¹⁴ Grexa, J. (1971). *Orol na Slovensku v r. 1919 – 1938* (Rigorózní práce, Univerzita Komenského v Bratislavě, Bratislava, Československo), s. 128–130.

Perútka, J. (1980). *Dejiny telesnej výchovy a športu na Slovensku*. Bratislava: Šport, s. 67–74.

¹⁵ Autonomie Podkarpatské Rusi byla vyhlášena dne 11. října 1938.

¹⁶ Národní archiv, Fond Československý Orel, Karton 1, Zápisy ze schůzí ústřední rady 1938–1947, VIII. období – 1 schůze Ústřední rady Čsl. Orla, konané dne 18. prosince 1938.

¹⁷ *Zprávy k VIII. sjezdu Čsl. Orla*. (1947). Brno: Typos, s. 12.

Národní archiv, Fond Státní tajemník u říšského protektora v Čechách a na Moravě, Karton 132, sg.109-8/59 (Vývoj a činnost katolické tělovýchovné jednoty Orel), Sicherheitsdienst–RFSS, SD–Leitabschnitt Prag, Prag, den 1.2.1940.

¹⁸ *Výnos Vůdce a říšského kancléře č. 75/1939 Sb., ze dne 16. března 1939 o Protektorátu Čechy a Morava*. (1939). Praha: Státní tiskárna v Praze.

¹⁹ Starosta Orla Jan Šrámek se kvůli své předchozí neskrývané náklonnosti k politice Edvarda Beneše stal nežádoucí osobou. Hned zkraje se politicky i spolkově stáhl do ústraní, což potvrzuje i jeho absence na důležitých schůzích orelských orgánů, kde byl stále více zastupován svými náměstky, nejčastěji Františkem Leinerem.

Orel: Ústřední list Československého Orla, XXVII., 1946, č. 2, s. 23–24.

Dne 31. března 1939 bylo vydáno vládní nařízení č. 97/1939. Sb., ve kterém stálo, že všechny spolky, které chtějí nadále vyvíjet činnost, musí tento fakt nahlásit příslušným úřadům, a to do 31. května 1939.²⁰ Díky pohotovosti jednotlivých jednot bylo toto nařízení bezesbýtku splněno, a tak žádná orelská jednota k 31. květnu 1939 nezanikla.²¹ Tělovýchovná komise NS (Národní souručenství) však zaslala Čm. Orlu ve dnech 22., 26. a 28. dubna přípis, ve kterých ho žádala o jeho dobrovolnou likvidaci. Zastávala totiž názor, že důvody Čsl. Orla na samostatnou existenci opírající se pouze o náboženskou výchovu nejsou příliš relevantní. Víra byla označena za osobní věc každého jednotlivce. Ústřední rada Čm. Orla pak o těchto přípisech dne 30. dubna 1939 jednala a prohlásila, že dobrovolnou likvidaci je podle platných stanov oprávněn vyhlásit pouze sjezd Čm. Orla, k jehož svolání však, podle ústřední rady, nebyl žádný důvod. Na námitku, že náboženství je věc každého jednotlivce, bylo odpovězeno, že právě tento názor byl důvodem k původnímu osamostatňování.

Boj za sjednocení tělovýchovných spolků byl de facto ukončen rozhodnutím tělovýchovné komise NS dne 23. června 1939. Podle tohoto rozhodnutí měly jednotlivé tělovýchovné svazy zůstat samostatnými celky. Měly ale navázat, podle orelského návrhu, co nejužší spolupráci.²² Teprve v červenci 1939 to tedy vypadalo, že si Čm. Orel bude moci skutečně oddychnout, neboť sjednocovací snahy začaly polevovat. Definitivní slovo nicméně stále nepadlo.²³ Konečnou tečku za snahami o sjednocení tělesné výchovy a sportu v Protektorátu Čechy a Morava udělal výkonný výbor NS dne 14. září 1939, kdy potvrdil rozhodnutí tělovýchovné komise NS.²⁴ Československá tisková kancelář následně přinesla dne 16. září 1939 zprávu od předsedy tělovýchovné komise NS Miroslava Kavalíra, že se jeho komise bude zabývat otázkami všeobecné organizace vlastní tělovýchovné práce a vzájemné spolupráce ČOS, SDTJ, Čm. Orla a Junáka, jejichž samostatnost měla po usnesení tělovýchovné komise zůstat zachována.²⁵

*„Výbor Národního souručenství ve své čtvrté plénní schůzi rozhodl po zprávě předsedy tělovýchovné komise dra Kavalíra, aby byla zřízena komise, složená ze zástupců České obce sokolské, DTJ, Orla a Junáka. Tato komise se bude zabývat otázkami všeobecné organizace, vlastní tělovýchovné práce a vzájemné spolupráce všech čtyř uvedených tělovýchovných svazů, jejichž organizační samostatnost zůstává zachována. Výbor NS vyslovil zároveň přesvědčení, že na této cestě vzájemné spolupráce tělovýchovných organizací lze dále sledovat snahu o jejich soustředění.“*²⁶

V neděli 10. prosince 1939 zasedala v Brně ústřední rada Orla, jejímž úkolem bylo připravit plán činnosti žup a jednot pro následující rok a také provést volbu několika členů ústředních orelských sborů. Rada zde tak zvolila nového starostu Čm. Orla. Tím byl František Leiner, který v předchozích 14 letech vykonával funkci úřadujícího náměstka.²⁷

²⁰ Vládní nařízení č. 97/1939 Sb., ze dne 15. listopadu 1939, jímž se mění zákon ze dne 15. listopadu 1867, č. 137 ř. z., o právu spolčovacím, a činí některá opatření týkající se spolků. (1939). Praha: Státní tiskárna v Praze.

²¹ V polovině dubna 1939 zahájil tisk další kolo kampaně o slučování tělesné výchovy. Polední list tak např. otiskl článek „Odboj modrých košil“, ve kterém bylo zdůrazněno, že Sokol i SDTJ pochopily nutnost sloučení tělovýchovných spolků a že pouze „Modré košile“ kladou odpor. Polední list, XIII., 1939, č. 115, s. 1.

²² Zprávy k VIII. sjezdu Čsl. Orla. (1947). Brno: Typos, s. 16–18. Tamtéž, s. 39.

²³ Orel: Ústřední list Orelstva, XXIV., 1939, č. 13–14, s. 139.

²⁴ Zprávy k VIII. sjezdu Čsl. Orla. (1947). Brno: Typos, s. 39.

Národní archiv, Fond Státní tajemník u říšského protektora v Čechách a na Moravě, Karton 132, sg.109-8/59 (Vývoj a činnost katolické tělovýchovné jednoty Orel), Sicherheitsdienst–RFSS, SD–Leitabschnitt Prag, Prag, den 1.2.1940.

²⁵ Zprávy k VIII. sjezdu Čsl. Orla. (1947). Brno: Typos, s. 16–18.

Sokolský věstník: List Československé obce sokolské, XLII., 1940, č. 4, s. 41.

²⁶ Lidové noviny, XLVII., 1939, č. 466, s. 8.

Národní listy, LXXIX., 1939, č. 313, s. 4.

²⁷ Národní archiv, Fond Státní tajemník u říšského protektora v Čechách a na Moravě, Karton 132, sg.109-8/59 (Vývoj a činnost katolické tělovýchovné jednoty Orel), Sicherheitsdienst–RFSS, SD–Leitabschnitt Prag, Prag, den 1.2.1940.

Orel: Ústřední list Orelstva, XXIV., 1939, č. 23–24, s. 253–254.

V následujícím roce Čm. Orel velice znatelně pociťoval tíhu nacistické okupace. Vzhledem k tomu, že nemohl pořádat příliš velké a působivé sportovní podniky, zaznamenal v roce 1940 a 1941 především nárůst své výchovné činnosti.²⁸

V listopadu 1941 došlo kvůli potvrzení podezření, že mezi členstvem Čm. Orla je řada odbojářů, k definitivnímu zastavení činnosti orelského ústředí v Brně a orelského hnutí na Moravě. Společně s Čm. Orlem byla zastavena i činnost spolků na něj napojených. Členstvu bylo důrazně zakázáno vytvoření náhradního spolku a také hromadný přestup do jiných existujících spolků. Tyto spolky by se při neuposlechnutí zákazu hromadného přijímání členů bývalého Čm. Orla vystavovaly nebezpečí svého zrušení.²⁹ O zrušení Čm. Orla na Moravě bylo rozhodnuto výměrem policejního ředitelství v Brně dne 30. listopadu 1941 č. j. 7256/I s příkazem, že jmění se zajišťuje a spolkové domy a úřadovny se uzavírají.³⁰ Tomuto rozhodnutí předcházelo hlášení rozhlasu ze dne 30. září 1941, jehož obsahem byly zločiny Čm. Orla zjištěné vyšetřováním. Následující den již přinesl denní tisk zprávu o rušení této „velezrádné organizace“. Tyto články prozradily příslušníkům Čm. Orla, co je v nejbližším období čeká.³¹

K rozpuštění Čm. Orla na Moravě vydal své prohlášení i říšský protektor Reinhard Heydrich. Jeho znění bylo publikováno v tisku i rozhlasu: „Činnost jednotlivých vedoucích činitelů Tělocvičného svazu Orla v Brně, kteří se v Orlu pokoušeli vybudovat vlastní skupinu odporu, vynutila si již v listopadu 1941 zastavení činnosti moravské zemské skupiny Tělocvičného svazu Orla. Od přísnějšího opatření bylo upuštěno v domněnce, že vedoucí a členové Orla správně pochopí toto rozhodnutí a že sami budou pečovat o vymýcení živlů, nepřátelských Říši.“³²

Výměrem policejního ředitelství tak nebyla oficiálně ukončena činnost Orla v Čechách, i když především na Moravě si obyvatelstvo často vysvětlovalo rušení tamního Orla tak, že došlo k jeho zrušení v celém Protektorátu Čecha a Morava. Čechy prozatím „zachránilo“, že zde orelská organizace nebyla příliš početná a Reinhard Heydrich ji tak nepovažoval za příliš významnou. Přesto byl ale přesvědčen o tom, že i orelská činnost v Čechách je říši nepřátelská. Také z toho důvodu byla práce orla v Čechách víceméně znemožněna.

Dne 6. října 1941 byla v Praze zapečetěna župní kancelář. Téhož dne byl také gestapu dán povel k zatýkání orelských členů, a to podle zvláštního předem připraveného seznamu. Začalo prohledávání bytů, zabavování věcí a zajišťování důkazů. Zatčení byli odvezeni do Pečkova paláce k výslechu. Orelské hnutí odporu však bylo postaveno pouze na několika lídrech, kteří byli nezávislí na dalších činovnících.³³ Vyslýchající, kteří de facto neměli žádné důkazy ani žádný materiál, se tak příliš nedozvěděli. Pravděpodobně předpokládali, že nejvíce se dozvědí od samotných zadržených.

Majetek byl Čm. Orlu úředně zabaven. Následně byla provedena nezbytná opatření k vyřešení této věci, a to zastupitelstvími státní policie v Praze a Brně. Zabavováním byly pověřeny krajské a policejní úřady, na které dohlížel pověřenec Emil Turnwald. Zabavený majetek přešel do vlastnictví

²⁸ *Zprávy k VIII. sjezdu Čsl. Orla.* (1947). Brno: Typos, s. 33–36.

Orel: Ústřední list Orelstva, XXV., 1940, č. 5, s. 56.

²⁹ Národní archiv, Fond Státní tajemník u říšského protektora v Čechách a na Moravě, Karton 20, sg.109-4/124 (Zastavení činnosti katolické tělovýchovné jednoty Orel na Moravě po odhalení odboje mezi jejími členy), Der Reichsprotektor in Böhmen und Mähren, Prag den 21. November 1941.

³⁰ *Zprávy k VIII. sjezdu Čsl. Orla.* (1947). Brno: Typos, s. 19.

Bránský, J., Vítek, J., & Parma, J. (2009). *Orel v Boskovících - 100 let.* Boskovice: Orel, s. 50–51.

³¹ Venkov: orgán České strany agrární, XXXVII., 1942, č. 233, s. 5.

Orel: Ústřední list Československého Orla, XXVII., 1946, č. 7, s. 86.

³² Národní archiv, Fond Československý Orel, Karton 13, Tisková orelská služba 1946–48, Výročí rozpuštění orelské organizace, dne 6. listopadu 1946.

³³ Národní archiv, Fond Státní tajemník u říšského protektora v Čechách a na Moravě, Karton 20, sg.109-4/124 (Zastavení činnosti katolické tělovýchovné jednoty Orel na Moravě po odhalení odboje mezi jejími členy), Der Reichsprotektor in Böhmen und Mähren, Prag, den 21. November 1941.

Orel: Ústřední list Československého Orla, XXVII., 1946, č. 7, s. 84.

Říše.³⁴ Nařízení se týkalo všech orelských poboček a přidružených organizací. Františku Leinerovi bylo dále nařízeno, aby dohlédl na bezproblémový průběh rozpuštění Čm. Orla. Rušení proběhlo bez větších komplikací. Pouze v Praze došlo k zatčení pěti orelských funkcionářů, a to kvůli jejich již neoprávněnému zacházení s orelským majetkem. Došlo totiž k vniknutí do zapečetěných prostor rušeného Čm. Orla. Aféra ale měla nakonec pouze jednoho viníka z oněch pěti zadržených.³⁵

Katolické kruhy Protektorátu Čechy a Morava nebyly zrušením Čm. Orla vůbec překvapeny, naopak ho již nějakou dobu očekávaly. Po zahájení německého tažení proti orlům se ovšem i církevní hodnostáři začali bát svého zatčení, protože řada z nich se podílela na orelské činnosti. Báli se, že je toto pouze začátek a že budou brzy následovat další kroky, a to zaměřené jak proti nim, tak i proti katolické církvi. Nacisté však neměli větších námitek zaměřených přímo proti katolické církvi v Čechách a na Moravě. O poznání více je ale zajímal její majetek.³⁶

Definitivní zákaz orelské činnosti v Protektorátu Čechy a Morava přišel v roce 1942. Při vyšetřování atentátu na Reinharda Heydricha totiž vyšlo najevo, že některé kruhy uvnitř Orla nadále pokračovaly v Říši nepřátelské činnosti. Další působení spolku v Čechách tak muselo být zákonitě zastaveno. Teprve dne 30. září 1942 oficiálně rozpustil velitel policie a zároveň státní tajemník úřadu říšského protektora Karl Hermann Frank (v zastoupení říšského protektora) „Tělocvičný svaz Orel“, a to výměrem ze dne 23. září 1942.³⁷ Zpráva o zrušení Orla byla ihned dopisem zaslána novému zastupujícímu říšskému protektorovi v Čechách a na Moravě. Tím byl Kurt Daluge, který byl do funkce jmenován dne 4. června 1942. Karl Hermann Frank ovšem velice stál i o to, aby mu mohl osobně ústně podat zprávu o rušení Orla.³⁸

Orelstvo tak nakonec přišlo o téměř všechny dlouhodobě shromažďovaný movitý, kapitálový a věcný majetek. Značná část nemovitostí byla válkou poškozena a musela být po jejím skončení opravena. Jejich opětovné vybavení bylo rovněž značně náročné. Válečné škody na orelském majetku celkem dosáhly hodnoty desítek miliónů předválečných korun.

Odbojová činnost Českomoravského Orla

Svou odbojovou činností, o které se představitelé orelské organizace domnívali, že bude i díky již dříve organizovaným branným oddílům (viz obrázek 2) výborně připravena, začali orlové připravovat na jaře 1939.³⁹ Jejím významným centrem se stal augustiniánský klášter sv. Tomáše na Malé

³⁴ Národní archiv, Fond Státní tajemník u říšského protektora v Čechách a na Moravě, Karton 25, sg.109-4/234 (Zrušení katolické tělovýchovné jednoty Orel v protektorátu), Oberst-Gruppenführer!, Prag, den 23. September 1942.

Národní archiv, Fond Státní tajemník u říšského protektora v Čechách a na Moravě, Karton 25, sg.109-4/234 (Zrušení katolické tělovýchovné jednoty Orel v protektorátu), Der Reichsprotektor in Böhmen und Mähren, Prag, den 23. September 1942.

³⁵ Národní archiv, Fond Státní tajemník u říšského protektora v Čechách a na Moravě, Karton 25, sg.109-4/234 (Zrušení katolické tělovýchovné jednoty Orel v protektorátu), An den Höheren SS- und Polizeiführer SS-Gruppenführer, Staatssekretär K.H. Frank in Prag, Prag, den 4. November 1942.

Zprávy k VIII. sjezdu Čsl. Orla. (1947). Brno: Typos, s. 19.

³⁶ Národní archiv, Fond Státní tajemník u říšského protektora v Čechách a na Moravě, Karton 25, sg.109-4/234 (Zrušení katolické tělovýchovné jednoty Orel v protektorátu), An den Höheren SS- und Polizeiführer SS-Gruppenführer, Staatssekretär K.H. Frank in Prag, Prag, den 4. November 1942.

³⁷ Národní archiv, Fond Československý Orel, Karton 13, Tisková orelská služba 1946–48, Výročí rozpuštění orelské organizace, dne 6. listopadu 1946.

³⁸ Národní archiv, Fond Státní tajemník u říšského protektora v Čechách a na Moravě, Karton 25, sg.109-4/234 (Zrušení katolické tělovýchovné jednoty Orel v protektorátu), Der Befehlshaber der Sicherheitspolizei und des SD, Prag, den 23. September 1942.

Národní archiv, Fond Státní tajemník u říšského protektora v Čechách a na Moravě, Karton 25, sg.109-4/234 (Zrušení katolické tělovýchovné jednoty Orel v protektorátu), Kanzlei setze auf besonderen Boden, Prag, den 7. Oktober 1942.

³⁹ Čsl. Orel nechal dokonce v letech 1938 a 1939 pořídit seznam všech příslušníků branných oddílů, a to i s uvedením druhu jejich vojenského výcviku, a to včetně výcviku speciálního.

Straně v Praze. Z kanceláře tohoto kláštera vycházely nitky odboje, řízeného orelským vzdělavatelem Augustinem Františkem Schubertem. Brzy po něm se do činnosti zapojilo i orelské ústředí. Hlavní postavou orelského odboje se stal náčelník Čm. Orla Vojtěch Jílek (viz obrázek 3). Ten také učinil koncem dubna 1939 rozhodnutí o zapojení Čm. Orla do Obrany národa,⁴⁰ o jejíž činnosti v Brně věděl. Čsl. Orel udává, že po rozsáhlém prověření vybraných orelských spolupracovníků mohl Vojtěch Jílek nabídnout této vojenské organizaci koncem června 1939 okolo 20 tisíc členů, a to prozatím jen z Moravy.

Obrázek 2./ Figure 2.

Výzva Orelstva k zakládání branných oddílů v obcích./ The call of Orels for the establishment of armed forces in municipalities.

Z příkazu vojenské složky a na přání náčelnické rady podnikl Vojtěch Jílek v červenci 1939 cestu do Varšavy a Stockholmu, která byla krytá jeho zájmem o tělesnou výchovu v Polsku a následnou účastí na první Lingiádě, která se konala ve dnech 20. až 28. července 1939 na počest stého výročí úmrtí Pehr Henrika Linga – zakladatele švédského systému tělesné výchovy.⁴¹ Na své cestě se setkal s Janem Šrámkem a jeho blízkým politickým spolupracovníkem Františkem Hálou, kteří v létě 1939 přešli na žádost Edvarda Beneše hranice. Ze svých cest přivezl Vojtěch Jílek instrukce od Jana Šrámka pro podzemní orelské hnutí a informace pro domácí vojenský odboj. Na základě instrukcí pak byla svolána schůze náčelnické rady a župních náčelníků, na které se všichni přihlásili ke spolupráci na odbojovém hnutí.⁴²

Všichni přítomní si následně zvolili krycí jména, která Vojtěch Jílek předal vojenskému vedení. Na podkladě této schůze, která se později stala podnětem pro vyšetřování a zatčení Vojtěcha Jílka

⁴⁰ Obrana národa byla vojenská protinacisticky zaměřená odbojová organizace, která vznikla v roce 1939. Působila na území Protektorátu Čechy a Morava, a to s různou intenzitou až do konce války. Na jejím založení se podíleli příslušníci bývalé československé armády.

Národní archiv, Fond Československý Orel, Karton 8, Sušilova 1945–48, Bratrské předsednictvo Československého Orla, Brno, Veverí 6, jednotka Československého Orla Brno V. Jundrov.

Uhlíř, J. B. (2008). *Protektorát Čechy a Morava v obrazech*. Praha: Ottovo nakladatelství, s. 301–317.

⁴¹ Orel: Ústřední list Orelstva, XXIV., 1939, č. 15, s. 160.

Orel: Ústřední list Orelstva, XXIV., 1939, č. 16–17, s. 192–184.

Věstník sokolský: List Svazu československého sokolstva, XLI., 1939, č. 5, s. 60.

Národní listy, LXXIX., 1939, č. 194, s. 4.

Pestrý týden, XIV., 1939, č. 38, s. 4.

⁴² :: WWW.OREL.CZ. (b.r.). Dostupné 1. říjen 2015, z http://www.orel.cz/?ukaz=2_sv_orlesky_odboj

gestapem,⁴³ byly zřízeny ve všech župách, okrscích a jednotách buňky, které začaly pracovat, a to bez znalosti ústředního vedení. Mnohé z nich byly také v přímém spojení s vojenským vedením a jeho prostřednictvím napojeny na další organizace. Pro přenášení zpráv byla Jiřím Maláškem vypracována šifra, jejíž klíč byl znám pouze vedení a župním vedoucím. Vzhledem k počtu orelských členů zapojených do odboje bylo jasné, že se Čm. Orlu nemůže zatýkání vyhnout. To začalo v září 1939, kdy byl zatčen např. náčelník velehradské župy Antonín Hrubý či jednatel Čm. Orla Karel Fanfrdla. V říjnu ho pak následovali člen náčelnické rady Čm. Orla Bohuslav Koukal a náčelník Sušilovy župy František Malík.

Obrázek 3./ Figure 3.

Vojtěch Jílek – hlavní postava orelského odboje./ Vojtěch Jílek – The main character of the Orel resistance.

V roce 1940 utrpěl orelský odboj těžkou ztrátu. Dne 30. srpna 1940 byl pod záminkou protistátního kázání zatčen Augustin František Schubert. Odbojová činnost Orla však přesto pokračovala. Významně ochromena byla ovšem následujícího roku. Dne 15. května 1941 došlo k zatčení Vojtěcha Jílka, který byl následně v Brně dne 30. září 1941 zastřelen. Orelský odboj tím zůstal bez vedení, což mu způsobilo velké komplikace, neboť jeho členstvo na jedinou nevědělo, jak má postupovat. Vedení orelského odboje tak museli postupně převzít jiní členové orelského ústředí. Ti začali klást větší důraz na župní buňky.⁴⁴

Dne 27. května 1942 se bývalí orlové Josef Bublík, Jozef Gabčík, Jan Kubiš⁴⁵ a Josef Valčík zúčastnili úspěšného atentátu na Reinharda Heydricha. Společně s ostatními spolubojovníky pak přišli o život v Chrámu svatého Cyrila a Metoděje v Resslově ulici v Praze.⁴⁶ Úspěšný atentát měl pro český národ dalekosáhlé následky,⁴⁷ jelikož nacistický teror v jeho důsledku ještě zesílil. Již následující den zahájili nacisté popravu pro schvalování atentátu. Odhaduje se, že v reakci na něj zabili nacisté okolo dvou tisíc lidí. Byla ovšem také prakticky zcela odkryta síť českého odboje, který byl následně silně zdecimován. Trvalo poměrně dlouho, než se opět zformoval.

⁴³ Vojtěch Jílek spolu s Augustinem Františkem Schubertem tvořili dva hlavní pilíře orelského odporu.

Oba také neunikli pozornosti gestapa.

⁴⁴ Orel: Ústřední list Československého Orla, XXVII., 1946, č. 1, s. 10.

Orel: Ústřední list Československého Orla, XXVII., 1946, č. 2, s. 23–24.

⁴⁵ Národní archiv, Fond Československý Orel, Karton 13, Tisková orelská služba 1946–48, Žádost o zveřejnění zpráv Tiskovou orelskou službou, dne 9. října 1947.

Orel: Ústřední list Orelstva, XXIV., 1939, č. 15, s. 160.

⁴⁶ Kettner, P. (2016). *Konec černého vraha: operace Anthropoid: Atentát na Reinharda Heydricha*. Brno: CPRESS, s. 137–140.

⁴⁷ Dalekosáhlé důsledky měl tento atentát i pro Čm. Orla, neboť nacisté mj. odhalili orelský původ některých atentátníků. Právě ten jim dal pravděpodobně nejvýznamnější podnět k již zmíněnému zrušení orelské organizace v Čechách.

Intenzivnější odbojovou činnost tak zahájili členové zrušeného Čm. Orla až v polovině roku 1944. Začali se zapojovat do místních bojových jednotek a záškodnických oddílů. To si samozřejmě vyžádalo další následky na životech. V průběhu druhé světové války padlo 332 účastníků odboje z řad Orla, a to 111 na domácí frontě, 35 v zahraniční armádě a 186 v koncentračních táborech.⁴⁸

Závěr

Počátky tělocvičné organizace Orel sahají na přelom 19. a 20. století, kdy začaly v českých zemích vznikat první tělocvičné odbory při již existujících katolických spolcích. Ne zcela jednotné orelské hnutí významně přibrzdila první světová válka, po jejímž skončení se orelské odbory v Čechách a na Moravě sjednotily. Tím vzniknul samostatný spolek – Československý Orel. Období první republiky pak lze z pohledu Čsl. Orla charakterizovat jako období obrovského rozvoje celé organizace. Orelské jednoty si začaly budovat vlastní tělocvičné zázemí, došlo k navázání celé řady zahraničních kontaktů, vstupu Čsl. Orla do Mezinárodní unie katolické tělovýchovy (UIOCEP), k uspořádání dvou celostátních sletů a k značnému nárůstu členské základny, pro kterou byly často organizovány sportovní kurzy, závody či spolkové akce (divadla, sborová vystoupení či zábavy).

Ve druhé polovině 30. let zaměřil Čsl. Orel významnou část své činnosti na to, aby jeho členstvo bylo dobře připraveno na možný válečný konflikt. Jeho hrozba a příprava členstva k obraně vlasti se ovšem netýkala pouze Čsl. Orla, ale i dalších velkých tělocvičných organizací. Stejně jako např. Sokol, tak i Čsl. Orel se snažil zajistit maximální počet členů pro případnou obranu republiky. V této době také ČOS, SDTJ a Čsl. Orel odložily vzájemné neshody a začaly se společně připravovat na hrozící válečný konflikt. K tomu také vydaly společné prohlášení a v říjnu 1938 vytvořily s Československou obcí legionářskou Svaz občanské pohotovosti. V duchu významně se rozmáhající branné výchovy se měl také v Praze roku 1939 uskutečnit III. orelský celostátní slet. Ten byl ale koncem roku 1938 odvolán.

K odvolání sletu významně přispělo podepsání mnichovské dohody, které bylo následováno polskými požadavky na část československého území. Těmito kroky přišel Čsl. Orel o značnou část svých členů, spolkových domů a sportovního zázemí a vybavení. Další ztráty přineslo podepsání Žilinské dohody a schválením spolkových stanov slovenského orla, kterým slovenští orlové získali samostatnost (a hlavně oficiální nezávislost na brněnském orelském ústředí), po které dlouho toužili. Z té se ovšem radovali pouze krátce, neboť brzy přešli do rukou Hlinkových gard.

Další komplikací pro Čsl. Orla bylo, že se v okleštěné republice opět rozhořel boj o sloučení tělovýchovných, sportovních a skautských organizací. Ve hře bylo opět včlenění orelské organizace do sokolských řad. To ovšem orelské funkcionáře dlouhodobě odmítali. Naopak ČOS předložila v roce 1939 vládě návrh na sjednocení československé tělesné i branné výchovy, převzetí členů jiných tělovýchovných organizací a jejich splynutí se Sokolem. Proti tomuto návrhu také Čsl. Orel zveřejnil své námitky. Zvláště se pak ohrazoval proti tvrzení, že Orel vzniknul proti Sokolu, a to z důvodu náboženské nesnášenlivosti v Sokole.⁴⁹ Orlové byli jednoznačně pro zachování samostatnosti jednotlivých organizací a navrhovali rozšíření spolupráce v rámci Svazu občanské pohotovosti. Ten však den před vydáním výnosu Adolfa Hitlera, kterým byl vytvořen Protektorát Čechy a Morava, zanikl. Po vyhlášení slovenského státu se navíc musel Československý Orel přejmenovat na Českomoravský Orel.

Problém ztrát členstva a věcného majetku se samozřejmě týkal i dalších tělocvičných spolků, nicméně některé z nich zaznamenaly v roce 1940 i díky náborovým akcím Národního souručenství nárůst členské základny. To se bohužel netýkalo Čm. Orla, který v tomto ohledu stagnoval. Proto rozhodlo předsednictvo Čm. Orla na své schůzi dne 27. listopadu 1940, že spustí další ze svých náborových akcí, která ovšem měla mít od těch předešlých jistou zvláštnost. Měla proběhnout v naprosté tichosti, bez plakátů, letáků či zmínek v tisku. Vedení Čm. Orla na sebe pravděpodobně nechtělo příliš upozorňovat. Nábor nových členů se tak měl stát předmětem osobních agitací jednotlivých orlů.⁵⁰

⁴⁸ *Zprávy k VIII. sjezdu Čsl. Orla.* (1947). Brno: Typos, s. 21.

⁴⁹ Národní archiv, Fond ČOS, Karton 116, Součinnost ČOS, DTJ a Orla.

Orel: Ústřední list Československého Orelstva, XXIV., 1939, č. 1, s. 1–6.

Sokolský věstník: List Československé obce sokolské, XLI., 1939, č. 4, s. 42.

⁵⁰ Tato náborová akce Čm. Orla skončila dne 31. ledna 1941.

Národní archiv, Fond Československý Orel, Karton 12, Orelská náborová akce 1941, František Leiner a Jan Hanuš všem okrskům a župám., dne 16. prosince 1940.

Z rostoucího počtu členů se ovšem Čm. Orel dlouho neradoval, neboť v roce 1941 došlo k jeho zrušení na Moravě a o rok později i v Čechách.⁵¹ Činnost ovšem byla postupně zastavena většinou tělovýchovných organizací. Výjimku v tomto ohledu tvořily SDTJ a KČT. Na zachování sportu (v omezené míře) měli naopak okupanti zpočátku zájem. Chtěli jím totiž apolitické členstvo odvádět od boje proti sobě.

Během okupace se orlové zapojili do odbojové činnosti, která byla dle jejich názoru i díky dříve organizovaným branným odborům dobře připravena. O důkladnosti přípravy se ovšem dá polemizovat, neboť vedení orelského odboje neuniklo pozornosti gestapa, které brzy zatklo a popravilo oba hlavní strůjce orelské odbojové činnosti. Orelský odboj tím zůstal určitou dobu bez vedení, a tudíž také bez spojení mezi jednotlivými „buňkami“. Orlové (stejně jako sokolové, kteří rovněž zpočátku získali pro svoji odbojovou činnost instrukce ze zahraničí, které do republiky přivezl Miroslav Klinger) ovšem také působili v ilegálních skupinách, mezi které patřily např. Obrana národa či Zemský národní výbor. V porovnání se sokoly, kterých bylo podstatně více a kteří také měli díky své velikosti, nabytému majetku a stykům lepší možnosti, nebyl ovšem orelský odboj až tak významný.

Po skončení války obnovil Čsl. Orel svou činnost. Krátké poválečné období, ve kterém se mohli orlové opět radovat ze své existence, bylo pro Čsl. Orla velice šťastné. V počtu členů v něm například dosáhl svého naprostého vrcholu. Tento fakt je poměrně překvapivý, neboť na Slovensku úřady obnovení Orla nepovolily. Orlům ale pravděpodobně velice pomohlo, že československý politický katolicismus, se kterým byla tato organizace pevně svázána, začal být brán jako určitá opoziční síla vůči nacismu. Vývoj Československa se ovšem v následujících letech ubíral jiným směrem, než si orlové v čele se svým starostou a zároveň vůdcem lidovců Janem Šrámkem přáli. V Československu zavládl totalitní komunistický režim, který se zde s určitými proměnami držel až do roku 1989.

Prameny a literatura

Archivní fondy

Archiv Orla.

Národní archiv, Fond Československý Orel, Kartony 1–14.

Národní archiv, Fond ČOS, Karton 116 a 143.

Národní archiv, Fond Státní tajemník u říšského protektora v Čechách a na Moravě, Karton 20, 25 a 132.

Periodika

Lidové noviny, roč. XLVII. (1939).

Národní listy, roč. LXXIX. (1939).

Orel: Ústřední list Československého Orelstva, roč. XXIII. – XXVII. (1938–1946).

Pestrý týden, roč. XIV. (1939).

Polední list, roč. XIII. (1939).

Sokolský věstník: List Československé obce sokolské, roč. XL. – XLII. (1938–1940).

Venkov: orgán České strany agrární, XXXVII. (1942).

Věstník sokolský: List Svazu československého sokolstva, roč. XLI. (1939).

Tištěné prameny

Sbírka zákonů a nařízení. (1939). Praha: Státní tiskárna v Praze.

Orelský katechismus. (1938). Třebíč: Československý Orel v Brně.

Zprávy k VIII. sjezdu Čsl. Orla. (1947). Brno: Typos.

Literatura

Bosák, E. et al. (1969). *Stručný přehled vývoje sportovních odvětví v Československu. Díl 1.* Praha: Olympia.

Bránský, J., Vítek, J., & Parma, J. (2009). *Orel v Boskovicích - 100 let.* Boskovice: Orel.

⁵¹ Jak již bylo řečeno, Reinhard Heydrich nezrušil orelskou organizaci v Čechách již v roce 1941 především z toho důvodu, že ji vzhledem k počtu jejích členů nepovažoval za příliš důležitou. Nicméně se lze domnívat, že k tomu, že Čm. Orel v Čechách nebyl také rovnou zrušen, mohlo přispět to, že oproti Moravě, kde bylo velice pravděpodobně jádro celého orelského odboje, zde nebyl orelský odboj až tak silný.

- Grexa, J. (1971). *Orol na Slovensku v r. 1919 – 1938* (Rigorózní práce, Univerzita Komenského v Bratislave, Bratislava, Československo).
- Hanuš, J. (1992). *Kronika orelstva 1902–1948*. Brno: Orel.
- Kettner, P. (2016). *Konec černého vraha: operace Anthropoid: Atentát na Reinharda Heydricha*. Brno: CPress.
- Perútka, J. (1980). *Dejiny telesnej výchovy a športu na Slovensku*. Bratislava: Šport.
- Strachová, M. (2013). *Sport a Český svaz tělesné výchovy po roce 1989*. Brno: Masarykova univerzita.
- Štumbauer, J., Tlustý, T., & Malátová, R. (2015). *Vybrané kapitoly z historie tělesné výchovy, sportu a turistiky v českých zemích do roku 1918*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, s. 86–87.
- Tlustý, T. (2018). Počátky a vývoj orelské organizace na Moravě do roku 1914. *Studia Sportiva*, 12(1), 94–106.
- Tlustý, T. (2019). Počátky a vývoj orelské organizace v Čechách do roku 1914. *Česká kinantropologie*, 23(1–2), 62–77.
- Uhlíř, J. B. (2008). *Protektorát Čechy a Morava v obrazech*. Praha: Ottovo nakladatelství.
- Vejvar, S. (2014). *Dějiny tělovýchovné organizace Orel v Čechách v letech 1909–1948* (Disertační práce, Univerzita Karlova v Praze, Praha, Česká republika).
- Waic, M. (2016). *Tělesná výchova a sport v politickém životě meziválečného Československa*. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky.

Internet

http://www.orel.cz/?ukaz=2_sv_orlesky_odboj

PhDr. Tomáš Tlustý, Ph.D.

KTVS PF JU

Na Sádkách 305/2a

370 05 České Budějovice

tomtlusty@pf.jcu.cz